

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2024 / 1: 65-76.

Burdur'da Misafir Odası Bağlamında Misafir Ağırhlama Geleneğinin Günümüzdeki Durumu

Şeyma MERT*

Öz: Türk kültür ve geleneğinin önemli bir parçası olarak kabul edilen ve aynı zamanda toplumsal bir tip olan misafir ve dolayısıyla misafirlik olgusu için başlangıçtan beri hanlar, hamamlar, kervansaraylar, köy odaları, misafir odaları kurulmuş ve misafirler buralarda ağırlandı. Türkler tarih boyunca misafir ağırhlamaı örf, adet ve geleneklerin önemli bir parçası olarak görmüştür. Bu bağlamdan hareketle gündelik yaşantılarımızın bir parçası olan misafir ve misafirlik olgusu hazırlanan çalışmada Burdur ilinden yapılan derlemeler aracılığıyla yöre halkının misafire olan bakışı ve kültür değişmelerinden ne kadar etkilendiği misafir odası bağlamında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk, kültür, örf ve âdet, konukseverlik, kültür değişmeleri.

Current Situation of the Tradition of Guest Hospitality in Burdur in the Context of Guest Room

Abstract: As an important part of Turkish culture and tradition, and also a social type, the concept of the guest and hospitality has been significant since the beginning. Inns, baths, caravanserais, village rooms, and guest rooms have been established for this purpose, and guests have been hosted in these places. Throughout history, Turks have considered hosting guests as an important part of their customs and tradition. Based on this context, the phenomenon of guest and hospitality, which is a part of our daily lives, has been studied in this paper, the view of the local people towards the guest has been tried to be revealed in the context of the guest room through compilations made from the province of Burdur.

Key Words: Turkish, culture, customs and traditions, hospitality, cultural changes.

Giriş

Arapça kökenli bir kelime olan *misafir*, *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*'te “sefer eden, yoldan gelen yolcu” (1988: 1029) anlamına karşılık olarak kullanılmaktadır. Misafir hem yolcu olan hem de yolculuk esnasında bir yerde konaklayacak kimse, şeklinde tanımlanmakta ve Türkçeye de *konuk* kelimesine eş anlamlı olarak dâhil olmaktadır. “Gündelik hayatımızın önemli tiplerinden biri olan misafir, giyimiyle,

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Burdur (Türkiye). E-posta: seymamert84@gmail.com / ORCID ID: 0009-0002-7455-7242.

kuşamıyla, diliyle, duruşuyla, davranışlarıyla nevi şahsına münhasır bir toplumsal tiptir. Hemen her birey kısa veya uzun süreli de olsa bu role bürünmüştür. Misafir tipi, misafirlik ve misafirperverlik olguları ile birlikte kültürel göreceliğe tabidir” (Gökçen-Ulutaş 2018: 119) ifadelerinden anlaşılacağı üzere her kültürde karşılaşılan bir tip olan misafire dair algı ve davranış şekilleri farklıdır.

Misafir, Türk kültür tarihinin en önemli eserlerinden biri olan ve 11. yüzyıl Türk Dünyası’ndan günümüze uzanan Dîvânu Lugâti’t-Türk’te konuk sözcüğüyle karşılık bulmuş ve sözcük “konuk, misafir, ruh” olarak açıklanmıştır. Aynı eserde konuyla alakalı olan terimler; *konuklamak*, *konuglug*, *konukluk*, *uma*, *elkin*, *yelkin*, *barışlig*, *kelişlig barışlig ew* olarak verilir. *Konuklamak*; konuk etmek, ev sahibinin rızası olmadan evde geceleme; *konuklaşmak*: birbirine konuk olmak; *konuglug*: konuk sahibi olan; *konukluk*: konukluk, misafirlik; *uma*; eve gelen konuk; *elkin* ve *yelkin*; yelici, koşan; konuk, misafir, yolcu, seyyah; *barışlig* ve *kelişlig barışlig ew*; konuk odası¹ olarak yer alır. İlgili kavrama dair açıklamalar Türklerin misafire verdiği önemin de göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Eski bir kavram olan misafir kelimesi, Türkiye’de *misafir*; Kazaklarda *kohak*; Özbeklerde *mehmon*; gibi kelimelerde karşılık bulur. Altunbay’ın aktardığı üzere Tatar Türkçesinde *kunak*, *môsafir*; Türkmen Türkçesinde *mihmân* ve Uygur Türkçesinde *konak*, *mehman*; Azerbaycan Türkçesinde *gonag*; Başkurt Türkçesinde *kunak*, *môsafir* terimleri kullanıldığı bilinmektedir (Altunbay 2016: 360). Arap dilinde ise bu manada daha çok *dayf* kelimesi kullanılır. “Aynı kökten türeyen *diyafe* (ziyafet) misafir ağırlama, konuklara ikramda bulunma demektir. İslam öncesi göçebe Arap toplumunda, çölün çetin şartlarında yolculuk yapan kimselerin misafir edilip ihtiyaçlarının karşılanması hayati bir önem taşıdığından misafirperverlik şeref ve asaletin gereği sayılmış” (Toprak 2019: 76) tır.

Yerli ve yabancı misafirin ontolojisi hakkında ise şu bilgiler verilebilir: G. Simmel’e göre misafire karşılık kullanılan yabancı kelimesi “bugün gelip yarın giden gezgin gibi değil, bugün gelip yarın kalan adam”dır (Simmel 2009: 149). Gelip gitme özelliğini tam olarak sağlayamamış potansiyel gezgin sayılan yabancı, bir topluluğun parçasıdır. Z. Bauman ise yabancıların dikkate değer özelliğini bilindik tip olmaları şeklinde yorumlar (Bauman 2010: 66).

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan misafir, misafirlik için bulunduğu evde, ev sahibi tarafından özenli bir şekilde ağırlanır. Ev sahibi-misafir ilişkisinde karşılama/uğurlama ve hoşgörü önemli bir yere sahiptir. Ev sahibi gelen misafirini kapıda karşılayarak içeriye buyur eder, uğurlarken de yine kapıya kadar geçirir. Bu durum halk arasında misafirler için söylenen atasözleri ve yapılan bazı ritüelistik davranışlara zemin oluşturmuştur. Ö. Çobanoğlu konuyla alakalı olarak Türk ulusal karakterinin büyük ölçüde yiğitlik kavramına denk bir şekilde konukseverlik kavramıyla şekillendiğini ve Türklerin bu özellikleriyle dünya çapında bir üne kavuştuğunu söylemekte ve bunu “Misafir kısmeti ile gelir.”, “Gelmek misafirin, gitmek ev sahibinin elinde.”, “Misafir üstüne misafir olur, ev ev üzerine olmaz” (Çobanoğlu 2004: 30-31) gibi atasözleriyle desteklemektedir.

¹ https://altaica.ru/LIBRARY/turks/Mahmud_turkish_index.pdf [27.12.2022, 20.13].

Orhun Abidelerinden Bilge Kağan Anıtı'nda yer alan "Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturup aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım" (Ergin 2003: 13) ifadeleri Türk milletinin sosyal devlet anlayışına ve kağanlık görevlerine ithafen söylenmesi nedeniyle önem arz etmektedir.

Türk kültür tarihinin başyapıtı Dede Korkut Kitabı'nın Mukaddime bölümünde ise kadınlar dört tipe ayrılmış ve misafirden bahsedilmiştir. Evin Dayağı tipindeki kadınların misafiri güzel şekilde ağırladığından bahsedilirken Ne Kadar Dersen Bayağı (Ergin 2009: 18-19) tipinin misafiri ağırlamadığı belirtilir. Bu bilgiler ışığında bahsedilen dört kadın tipinden sadece Evin Dayağı olarak adlandırılan tipin kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Söz konusu tip, kocası evde olsa da olmasa da misafiri özenle ağırlar ve onun Ayişe, Fatıma soyundan olduğu belirtilir. Bu sınıflandırma, kabul görmenin misafir ağırlamadaki maharetle bağlantılı oluşunu gözler önüne sermesi bakımından önemlidir.

Misafirperverliğin önemine vurgu yapan Dede Korkut Kitabı'nda misafirlikle ilgili dikkat çeken diğer bir husus da toy geleneğidir. Toy devlet meclisi ve meclis-toplantı (Kafeslioğlu 1997: 259-261) anlamına gelir. Kelimenin bir diğer ve yaygın anlamı da bayram, ziyafet ve eğlenceli yemeklerdir². "Düğün, doğum, evlenme ve buna benzer hallerde tertiplenen meclis' şeklindeki ifade de toy'un değişik vesilelerle toplanan bir meclis olduğu yolundadır. Ancak 'toy' devlet işlerinin görüşüldüğü ve daha sonra yenilip, içilip, eğlenilen bir festival niteliğinde olsa gerektir. Hükümdarlar tarafından yılın belirli günlerinde, hükümdarlık alameti olarak devlet ileri gelenlerine ve halka verilen ve resmi bir niteliği olan ziyafettir" (Seyitdanlioğlu 2009: 2) kelimenin hem meclis ve hem de ziyafet anlamlarını taşıdığını gösterir.

Dede Korkut'ta Türk misafirliğine dair bazı uygulamalar da dikkate değerdir. Bunlar oturma düzeni (çocuğu olmayanların kara otağa, çocuğu olanların ak otağa davet edilmesi), beylerin oturma düzeni ve sövüş etme³ olarak bilinen misafir için hayvan kesme olarak sıralanabilir. Altunbay'ın aktardığı üzere Dede Korkut'ta ağırlanan misafire uğurlanırken at, kaftan, harçlık, çadır, otağ, cüppe, katar katar deve vb. gibi değerli hediyeler bağışlandığı da bilinir (Altunbay 2016: 367).

Nitekim gerek Anadolu Selçuklu gerek Osmanlı Devleti zamanında yol üstüne kurulan kervansaraylar ve hanlar, misafirhaneler, köy odaları, tekke ve zaviyeler Türklerde diğer toplumlardan farklı bir misafirperverlik anlayışının varlığının göstergesidir. Bu bağlamda Burdur ilinde de İncirhan Kervansarayı ve Susuzhan Kervansarayı olduğu bilinmektedir.

Kervansaraylar ticaret yolları üzerinde olduğu gibi göçebeliliğin sürdüğü bölgelerde de inşa edilerek yerleşik hayata dair nimetlerin üstünlüğünü göçebelerin görmelerine, öğrenmelerine yardımcı olmuştur. Kervansaraylar, sosyal nitelikli kurumlar olması sebebiyle, kervan yolcuların buralarda sadece bedava kalmaları ile sınırlandırılmıyor, yolcuların yiyecekleri, kışın ısınma, geceleri aydınlanmaya ait ihtiyaçları, hayvanların yemleri de kervansaray tarafından ücretsiz karşılanıyordu. Bazı kervansaray

² Bilgi için bkz. (Türkan 2019; Türkan 2021).

³ <http://www.turkosfer.com/dede-korkut-hikayelerinde-gecen-eski-turk-gelenekleri/> [07.09.2024, 22.12].

vakıfnamelerinde bütün bu hizmetlere ek olarak yolcuların ayakkabılarının tamiri, hayvanlar için nal ve çivi, hastalar için ilaç, hastalanan hayvanlar için veteriner muayenesi, handa ölenlerin cenaze teşhiz ve tekfini kervansaraylarca karşılanıyordu. Kervansarayları yaptıranlar bunların gelir kaynaklarını da sağlamışlardır (Konu 2000: 26).

Özellikle ticaret yolları üzerinde kurulan kervansarayların yanında daha küçük yerleşim alanlarında yaran ya da misafir odası için İstanbul Esnaf ve Sanatkar Odası Birliği'nde anlatıldığı üzere “İbn-i Battuta'nın övgü ile bahsettiği, mükemmelliğini anlata anlata bitiremediği Ahi zaviyeleri birçok köyde ‘konuk odası’ olarak görev yapıyordu. Konuk odalarının her türlü ihtiyacı ekonomik durumu iyi olan aileler tarafından gönüllü olarak karşılanırdı. Köye gelen misafirlerin yeme, içme, konaklama, vb. her türlü hizmetleri buralarda ücretsiz bir şekilde karşılanırdı”⁴ bilgisine yer verilmiştir. Konuyla alakalı olarak İbn-i Battuta'nın Seyahatnamesinde ayrıca Burdur ili için şu bilgiler aktarılmaktadır: Oradan Burdur'a hareket ettik; etrafi çaylarla, bahçelerle çevrili ufak bir şehir. Kalesi dik bir dağın tepesinde bulunuyor. Burada yöre hatibinin evinde konakladım. Ahi yiğitler toplanıp yanlarında kalmamızı istedilerse de hatip buna razı olmadı, içlerinden birinin bağında bir ziyafet hazırladılar, kurbanlar kestiler. Bizimle tanışmaktan duydukları sevinç hayret vericiydi! Onlar bizim dilimizi bilmiyorlar, biz onların dilini anlamıyorduk; aramızda bir tercüman da bulunmuyordu. Ama onlarla tam bir günümüzü geçirdik hiç sıkılmadan. Sonra geriye döndük⁵.

İbn-i Battuta'nın değindiği gibi Burdur halkı misafirlerine özenle yaklaşmaktadır. Dil bağı olmadan da anlaşmaya çalışmışlardır. Türklerin misafirperverliği, evlerine misafir odası adı verilen özel odalar kurmalarından ve misafirler için özel alınmış eşyalardan da (terlik, havlu vs.) anlaşılmaktadır. Başköşeye davet edilen misafir, evin en güzel ve özel yerinde ağırlanır. Ev halkı gelen misafirin rahatına önem verir ve gerekli durumlarda kendi rahatlarından feragat eder. İzzet ve ikramda kusur edilmez. Konuyla alakalı olarak “Misafir kısmetiyle gelir” atasözü tekrar değerlendirildiğinde kısmetiyle geldiğine inanılan misafirin, evde bulunan imkânların en iyisi seferber edilerek ağırlandığı anlaşılmaktadır. Kapıya gelenin geri çevrilmemesi konusunda ihtiyatlı davranıldığı da bilinmektedir. Tanrı misafiri olarak kapıya gelen kimse gittiği kapıdan geri gönderilmez. Günümüzde bu durum devam etmemekle birlikte yine de varlığını korumaya çalışmaktadır. Misafir ve misafirliğe bakış açısının değişmesinde modernleşme, güven sorunu, hayat mücadelesi gibi etmenler yer almakta ve toplumsal yaşamı bireyselleştirmektedir.

Birçok medeniyete ev sahipliği yapan ve bir kültürler mozaiki olan Anadolu'da geleneksel ve kültürel çeşitlilik birçok ritüeli beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede misafiri seven bir millet olan Türkler; misafirlerinin rahatlarını düşünerek hanlar, kervansaraylar, köy odaları ve evlerinde özel bir alana sahip olan misafir odaları hazırlamışlardır. Bu çalışmada Burdur ili özelinde alan araştırması yöntemiyle elde edilen veriler çerçevesinde yerel halkın misafire bakış açısı ve misafirperverliği ele alınmaktadır.

⁴ <https://www.istesob.org.tr/ahi-zaviyeleri-yaran-odasi-ve-misafir-odasi/> [25.12.2022, 19.59].

⁵ https://www.academia.edu/44566056/Ibn_Battuta_Seyahatnamesi_2_Cilt_Ibn_Battuta_PDF_Drive_ilgili_bilgiler_buradan_alinmistir.

Burdur'da Misafir Ağırlama Geleneği ve Misafir Odaları

Türk kültüründe misafir kısıacası davetli veya davetsiz olarak gittiği kapıdan geri çevrilmeyen, gittiği yerdeki düzene karışmayan, umduğıyla değil bulduğıyla ağırlanan kimseler olarak tanımlanır. Misafir, ev sahibi tarafından güzel bir şekilde karşılanır. Bunlar için herhangi bir ücret ödememekle birlikte ev sahibinin onun için tahsis ettiği birtakım eşyaları kullanır.

Eskiden köylerde hali vakti yerinde kimselerin köye gelip giden misafir sayılabilecek kimseler için yaptırdığı bakımı ve kullanımı itibarıyla köyün ya da mahallenin ortak malı sayılan misafir odaları “Esas oturma odasında, misafir yatak yorganlarının bulunduğu bir yüklük, misafirin oturacağı bir sedir, kahve ve çay fincanları ve yemek tabaklarını koymak için duvarlarda rafli dolaplar bulunmaktadır. Ocak hem ısıtma ve hem de pişirme fonksiyonuna cevap vermektedir. Yazın esasen sıcak olduğundan pişirme fonksiyonu yazlık kısmında yapılmakta, kışık odanın ocağı bir kapakla kapanmaktadır” (Göçer 1968: 28) diye tanımlanan müstakil yaşam alanları zaman içerisinde evlere taşınmış ve evlerin bir odası misafir odası olarak düzenlenmeye başlamıştır.

Yerli ve yabancı misafirler, kendileri için özel olarak hazırlanmış olan odada ağırlanırlar. Bu durum geçmişten günümüze yerini hâlâ korumakla birlikte değişikliklere de uğramıştır. Geçmiş dönemlerde maddi imkânların yetersizliğinden özenle hazırlanamayan odalar günümüzde gösterişçi tüketimin yansıması olarak karşımıza çıkar.

Misafir ve onu ağırlamak için kullanılan misafir odası Burdur'da hâlâ bazı evlerde mevcuttur ve yerel halk oldukça misafirperverdir. “Biz Türk toplumu olarak misafire çok önem veririz, misafirperver bir milletiz. Ben misafirime elimden geldiği kadar özen gösterir, önemserim. Her şeyin en iyisi en güzelini yesinler isterim. Annem de çok misafirperverdir. Gelen misafiri yedirip içirip çantalarını da doldurarak uğurlardı” (KK1). Önem atfedilen misafir imkanlar dâhilinde en güzel şekilde ağırlanır. Haberli veya habersiz gelen misafir için bir başka kaynak kişi “artık herkes çat kapı misafiri kabul etmez şu zamanda ama ben misafirliğe gitmeyi de misafir ağırlamayı da severim” (KK2) demektedir. Zira “Çat kapı misafirliği, günün herhangi bir zaman diliminde yakın dostların veya akrabaların birbirini ağırladığı bir misafirlik tipidir. Burada beklentiler oldukça düşüktür. Herhangi bir hazırlık süresi olmadığı gibi davet de söz konusu değildir... Şehir hayatının geliştiği modern kültürde bu misafir tipine az rastlanmaktadır” (Gökçen- Ulutaş 2018: 128). Burdur'da kaynak kişinin de belirttiği üzere “Gelecek olan misafire kesinlikle gelme denmez. İşin olsa dahi kabul edersin. Davetsiz gelen misafir için bile misafir odası temiz bir şekilde hazırdır” (KK3) küçük ve içli-dışlı toplum yapısı misafirliğe gelmek isteyen kabul etmekte ve habersiz misafiri yadırgamamaktadır. Misafirin kısaca tanımı içinse “evime beni sevenlerin ziyarete gelmesidir” (KK4) bilgisi aktarılmaktadır. Kaynak kişilerin söylemlerinden hareketle anne figürünün kız çocukları için rol model olduğu, misafire olumlu bir şekilde yaklaşıkları anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda Burdur ilinde misafirle ilgili kullanılan atasözleri, “Misafirin makbulü erken kalkandır” (KK1). “Evinin temiz tut misafir gelebilir, vücudunu temiz tut ölüm gelebilir” (KK2). “Misafir umduğunu değil bulduğunu yer” (KK2-KK4)

olarak sıralanabilir. Konuyla ilgili verilen örnekler, misafiri ev halkından ayrı tutmadıkları aileden biri olarak da gördükleri şekilde de değerlendirilebilir.

Türk milleti için önem arz eden misafirlerin ağırlandığı misafir odaları bahsi günümüz evlerinin bir kısmında varlığını yitirmiştir. Burdur özelinde konu hakkında kaynak kişinin “şu an yok, daha önceki evimde vardı ama şimdi gereksiz buluyorum misafir odasını. Evin en güzel köşesinde ben kendim oturmalıyım. Benim oturduğum yerde de gelip misafir oturmalı. Misafirler için ayrı yemek takımlarına, çatala, bıçağa karşıyım ben. Ben ne yiyorsam misafirim de benimle beraber yemeli. Ben nereye oturuyorsam o da benimle beraber oturmalı. Salondaki güzel eşyalarımı ben kendim kullanmalıyım. Misafirim de benim yanımda oturmalı. Eskiden misafir odam vardı, hiç oturulmadan hiç kullanılmadan modası değişti. Hiç açmadım o kapıyı. Kapısını da hiç kitlemedim ama binde bir misafir gelecek de orada oturacak. Koltuklarım lekelenmeden modası geçti değiştirmek zorunda kaldık. Ben kendimi misafirimden daha üstün görüyorum” (KK1) şeklindeki aktarımı mevcut durumu ve kültür değişmelerin misafire bakış açısı ve misafir odasına dair algıyı nasıl değiştirdiğini göstermektedir.

Önceleri evin en önemli bölümü olan hatta eşyaların eskimemesi için kapısı kilitli tutulan bu odalar bugün hem misafir hem de oturma odası olarak kullanılmaktadır. “Evim 3+1 olsa da misafir için ayrı bir odam yok. Ben de oturma odası olarak salonu kullanıyorum. Diğer odaları rahatımızı düşünerek çocuk odası ve yatak odası yaptım. Eskiden sobalı evde oturduğum için kış dönemi misafir odasını kullanmıyordum. Gelen misafiri oturma odasında ağırlıyordum. Yaz dönemi olduğunda misafir odasını kullanıyordum. Misafir odamın kapısını hiç kitlemedim. Günlük yaşantımda da aile fertlerimin kullanmasına izin verirdim. Temiz tutup düzenli bırakırdık misafir aniden gelirse orası hazır olsun isterdim. 1980’ler döneminde bizim evimiz sobalıydı. Eskiden L tipi şeklinde salonlar olurdu. Orayı oturma odası olarak kullanırdık. Ayrı bir misafir odası yoktu ama orası paravan kapılıydı kışın soğuk olmasın diye o paravanı kapatırdık. Misafir odası olarak orası kalırdı. Orada yaz kış otururduk. Oradaki eşyalar sıradandı” (KK2). Geçmişten günümüze farklı formlara giren ve farklı şekillerde dizayn edilen odalar, kış dönemi yeterli ısınma sağlanamadığı için kullanılmamıştır. “Benim kendi evimde şu an üç yıldır misafir odam yok. İlk evlendiğim sıralarda vardı. Ailemin evinde ise misafir odası kalabalık yemek yenecekse o zaman kullanılır. Yakınsa bizimle beraber oturur. On altı yılda belki de beş veya altı kere o odaya girmişimdir” (KK3). “Misafirler için ayrı bir odam var” (KK4). Değişen hayat şartlarının sonucu olarak insanların gelenekle ve gelenekselle olan bağları zayıflamıştır. Kimi evlerde misafir önemini ve özel alanını kaybetmemişken kimi evlerde kaybetmiştir. Bu süreçte evlerin iç dizaynı da değişmiş ve misafire ayrılmış bir odadan bahsetmek nerdeyse imkânsız hale gelmiştir.

Bu bağlamda kaynak kişilerin aktarımından misafire ilgili gelenekselleşmiş algının dışına çıkıldığı anlaşılmaktadır. Misafir kavramı günümüzde varlığını devam ettirmekle birlikte öneminde azalma söz konusu olmuştur. Bu durum misafir odası için seçilen eşyalara da yansımaktadır. “1995 yılındaki en güzel koltuk takımı, vitrini, masası alınmıştır. Krem rengi koltuk takımı, boydan boya aynalı vitrin, masa, servis sehпасı, çiçek, aksesuar ve danteller vardı” (KK1). Misafir için hazırlanan oda aynı zamanda ev sahibinin statü göstergesi olduğu için önemlidir. “Biraz abartılı, lüks, gösterişli koltuk takımım vardı. Hiç rahat ve kullanışlı değildi. Ahşap oymalı bir

BURDUR'DA MİSAFİR ODASI BAĞLAMINDA MİSAFİR AĞIRLAMA GELENEĞİNİN
GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

şeydi. Vitrinler vardı içinde de bir sürü bardaklar, kristaller, danteller vardı. Hatta vitrin içine ayna yaptırmıştım. Kristaller beş taneyse on tane gözüksün diye. Vitrin içindeki eşyaları hiç kullanmıyordum. Sadece süs için duruyordu. Sonra yemek takımlarını, fincan takımlarını kullanmaya başladım. Şimdi küçük bir vitrinim var onu da yemek takımlarını koymak için kullanıyorum. O eşyalar temizlik yükü oluyordu” (KK2). “Goffman’ın ifadesi ile bir performans (Goffman, 2004) gösterisi olan misafir odası başkaları için sergilenen, toplumsal rol ve belli bir statüye bağlı olarak gelişen kişisel bir vitrin olarak değerlendirilebilir... Bu bağlamda eşyalar bir ifade biçimi olarak ele alınabilir. Toplumsal etkileşim sırasında eşyalar bir iletişim rolü üstlenmektedirler. Eşyalar aracılığıyla sözel ifadelere başvurulmadan kişi kendi hakkında statüsüne ilişkin aktarmak istediklerini simgesel olarak aktarabilir” (Laloğlu 2017: 117). Geçmiş dönemde az kullanılan bir oda için bu kadar masraf yapılması ve özen gösterilmesi misafirin önemine delalet etmektedir. “Bu durum maddiyatla ilgilidir. Eğer durumun varsa gösterişli mobilyalar tercih edilir. Bizim evimizdeki de işlemeliydi. Ceviz yukarıya oymayla biten bir yemek takımı vardı. Eşyaların özenle seçilmesi misafire olan saygıyla alakalıdır” (KK3).

Fotoğraf 1: Misafir odasında kullanılan L koltuk takımı (Kaynak: Şeyma Mert’e ait kişisel arşiv)

Fotoğraf 2: Misafirlere özel eşyaların yer verildiği vitrin (Kaynak: Şeyma Mert'e ait kişisel arşiv)

Odada kullanılan eşyaların temizliği ve korunmasıyla ilgili “Hiç kullanılmadığı için kirlenmiyordu. İki haftada veya ayda bir kere temizlenirdi” (KK1) ifadelerine yer verilmektedir. “Üç ayda bir oradaki eşyaları yıkayıp, kurulayıp, silip koyuyordum” (KK2) veya “Eşyaların üzerleri toz olmasın diye örtü örtülürdü. Halının üstü bile kapanırdı. Ona rağmen yine de temizlenirdi” (KK3) denmektedir. “Salı günleri günlük temizlik, cumartesi günleri ise detaylı temizlik yapılırdı” (KK3). Ayrıca “Eşyalarımı sağlam alıp uzun süre kullanırım. Temizliğine de dikkat ederim. Haftada veya on beş günde bir temizlerim. Eşyaların üstüne örtü örterim. Kapısını kilitlemiyorum” (KK4) söylemlerinden farklı yöntemlerle korunan odaların ne sıklıkla kullanıldığı ve temizlik gerektirdiği anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 3: Misafir odasındaki eşyaların koruma yöntemi (Kaynak: Şeyma Mert'e ait kişisel arşiv)

Zihinlere önemiyle yer edinen misafir, evlerde de özel alanlar hazırlanmasını sağlamıştır. Bu durumda onlara ait eşyaların olması da yadsınamaz bir gerçektir. Burdur'da yer halkın misafirleri için aldığı özel eşyalar da vardır. “Yatıya kalacak misafir haber vererek gelir. Onların yatağı misafir odasına kurulur. Misafirin kullandığı nevresimler temiz olarak köşede bekler” (KK1). Misafir geldiğinde

kullanılan eşyalar da mevcuttur. “Çorbalık diye bir şey vardır bizde mesela bir tek misafir gelince çıkarılır. Tencerede pişen çorba porselen içine dökülerek servis edilir. Biz sadece o zaman görebiliriz onları. Misafir havlusu, misafir terliği de vardır. Misafir odasındaki soba bile ayırır sadece misafir geleceği zaman yanardı. On iki kişilik yemek takımı, su bardağı, onlara özel sigara tabağı olurdu. O sigaraları kimse ellemezdi” (KK3). Misafire özel alan ve eşya “Evin bir bölümünü (misafir odası) misafire ayırır, ona özel eşyaları evimizde bulundurmaya gayret ederiz. Ona özel eşyalar, misafir sıfatıyla tesmiye edilir: Misafir havlusu, misafir terliği, misafir yatak-yorgani, misafir yemek takımı vs. Misafire tahsis ettiğimiz misafir odası, tek başına bu toplumsal tipe ne kadar değer verdiğimiz önemli bir göstergesidir (Gökçen-Ulutaş 2018: 126). Bu eşyaların sadece misafir geldiği zaman kullanılması misafire kendini değerli hissettirmektedir.

Misafir odasında ağırlanan kişiler ve yapılan ikramlar özenlidir. Baş tacı olarak görülen misafire hizmette kusur edilmemeye dikkat edilir. “Türkler örf, âdet, gelenek ve göreneklerine gelen misafiri en güzel şekilde ağırlamaya çalışır” (Toprak 2019: 76). Misafire ikramda bulunmak da geleneğin önemli bir parçasıdır. “Günlük gelenler yakınsa oturma odasında, değilse misafir odasında oturulurdu. Misafir için döşenmiş bir yer sonuçta. Gelen kişiye ikramda farklılık olmazdı. Gündüz gelinecekse misafirlere kek, börek, pasta yapardım. Akşam misafirim gelecekse bazen çayın yanına kek yapıyordum bazen de yapmıyordum. Sadece çay ve meyve veriyorduk. Misafire tok olsa dahi içim rahat etsin diye ısrarla bir şeyler yediririm” (KK1). Misafir odasının açılıp açılmaması veya ikramlar misafirin ne sıklıkla geldiğine göre belirlenir. “Orada oturmayı sevdiğim için herkesi orada ağırlardım. Her gün gelip gidiyorsa oturma odasında otururduk beraber ama arada bir gelen birileriye misafir odasında otururduk. Misafir odasında oturacak kişi her zaman gelmeyen biridir. Çok nadir gelen biridir ona ikramı daha değişik yaparsın. Günlük gelen misafirise biskivü ve kekle ağırlayabilirim (KK2). Annem yaz döneminde misafirleri de düşünerek kış için hazırlık yapar. Dolabın içinden tüketilen şeyler yerine tekrardan konur (KK3). “Yatmaya gelen kişileri, akrabalarımı misafir odasında ağırlarım. Günlük gelen komşumu oturma odasına davet ederim. Evimde olanın en iyisiyle de misafirlerimi ağırlarım. Bizde çerez âdeti vardır. Gelen misafire mutlaka çerez ve meyve ikram edilir” (KK4). Misafire ikram edilen yiyecek içecek bölgesel ya da yerel çerçevede şekillenmektedir.

*Fotoğraf 4: Burdur'da altın gününde misafire hazırlanan ikramların bir örneği
(Kaynak: Şeyma Mert'e ait kişisel arşiv)*

İkramlarında kusur olmamasına özen gösteren Burdur halkı aynı zamanda törenlere gelen misafirlerine sunduğu tatlılara da önem vermektedir. Bu tatlıları pelte (paluze), un helvası, hoşaf, ırmık helvası, cevizli baklava, pekmezli baklava, fındıklı baklava, cevizli-tahinli tatlı hamur kömbesi, tahinli ekme, tahinli ekme ve ağda olarak sıralamak mümkündür (Türkan- Keleş 2022: 99-109).

SONUÇ

Türk kültüründe kıymetli bir yere sahip olan gündelik yaşantıda da sık karşılaşılan toplumsal bir tip olan misafir ve misafirlik kültürü nesiller boyu aktarılmıştır. Şeref ve asaletin büyük göstergelerinden birisi olarak kabul edilen misafirperverlik ekseninde ritüeller, atasözleri, deyimler oluşmuştur. Edebi eserlere dahi konu olan misafirler, tanrı misafiri olarak kabul görmüş ve davetli veya davetsiz gittiği hiçbir kapıdan boş gönderilmemiştir. Orhun Abidelerinde töre niteliği taşıyan sözlerle yardıma muhtaç kimselere yardım edilmesi, yedirilip içirilmesi Türklerdeki misafir algısının ilk şekillenme temellerinin atıldığı yerdir. Dîvânu Lugâti't-Türk'te konuk sözcüğüyle karşılık bulan olgu, Dede Korkut Kitabı'nda kadınların tiplere ayrılma bahsinde de ele alınmıştır. Türkler için önemli olan toylar da misafirlik için dikkat çekici bir husustur. Misafirlerin oturma düzeninin de çocuk sahibi olmasına dikkat edilmesi de dikkate değer diğer bir durumdur. Bu bağlamda misafirlerin kendi içlerinde bir sınıflandırmaya tabii tutulduğu anlaşılmaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti zamanında yol üstüne kurulan kervansaraylar, hanlar, misafirhaneler, tekke ve zaviyeler de misafirlerin ağırlandığı yerlerdir. Burdur ilinde iki tane kervansaray olduğu bilinmektedir. Ücretsiz olarak her ihtiyaçları buralarda karşılanmıştır. Burdur ilinin misafirperverliği İbn-i Battuta'nın seyahatnamesinde gözler önüne serilmiştir. Önemine vurgu yapılan misafir için evlerde de müstakil bir misafir odası kurulmuştur.

Fakat zaman içerisinde misafir ve buna bağlı oluşan olgular değişmiştir. Geçmişten bugüne kadar bakıldığında bu değişimin yaşanmasının başında güven sorunu geldiği bilinmektedir. Değişen toplumsal yapı, insanlar arasındaki ilişkileri zayıflatmıştır. Son dönemde yaşanan salgın hastalıklar da misafirlik eylemini zayıflatmıştır. Günümüzde bireysel yaşam daha ön planda tutulmaya başlanmıştır.

Burdur ilinden alınan bilgiler doğrultusunda misafire eskiden beri önem verildiği anlaşılmaktadır. Lakin misafir odası için gösterdikleri özen eski önemini yitirmiştir. Salgın hastalık, deprem vb. felaketler insanların ev ziyaretlerini ve misafirlik olgusunu ciddi şekilde sekteye uğratmıştır. Ayrıca teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kültür değişimleri, insan yaşamının her alanına hükmetmeye başlamış değişen yeme içme kültürünün yanı sıra insanların ev yerine kamusal alanda görüşmeleri, kadın günü gibi toplantılarını kafe, restoran ya da çay bahçelerine taşımaları misafirlik ve misafir odası bağlamında büyük bir anlam ve değer kaybına yol açmıştır.

Kaynaklar

- Altunbay, M. (2016). Temel Bir Değer Olarak Dede Korkut'ta Misafirperverlik ve İzzeti İkram. *Akademik Bakış Dergisi*, 56, 359-371.
- Bauman, Z. (2010). *Sosyolojik Düşünmek*. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (2003). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Hisar Yayınevi.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Göçer, O. (1968). Misafir Odaları. *Mimarlık Dergisi*, 6, 28-31.
- Gökçen, A. ve Ulutaş, E. (2018), Toplumsal Bir Tip: Misafir. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 111-136.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Konu, H. (2000). *Oğuzhandan Doğan Şehir Bucak*. İstanbul: Kremno Yayınları.
- Laloğlu, P. (2017). Göstergebilimsel Bir Yaklaşımla Misafir Odası Analizi. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi*, 23 (91), 105-124.
- Seyitdanlıoğlu, M. (2009). Eski Türklerde Devlet Meclisi 'Toy' Üzerine Düşünceler. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28 (45), 1-12.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Toprak, A. (2019). Türk Kültüründe Misafirperverlik ve Sofra Açmak/ Sofra Çekmek (Samsun Örneği). *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7), 74-81.
- Türkan, K. (2019). Göç-Kimlik-Yemek Bağlamında Türkiye'de Kosova Mutfağı. *Türk Kültürü*, 2, 65-72.
- Türkan, K. (2020). Burdur'da Doğum-Düğün-Ölüm Bağlamında Yemek Kültürü. *14. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi*, 626-633.
- Türkan, K. ve Keleş, N. (2022). Burdur Tören Yemekleri: Tatlılar. *15. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi*, 95-111.
- Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. 1988, Ankara: TDK Yayınları.

İnternet Kaynakları

- https://altaica.ru/LIBRARY/turks/Mahmud_turkish_index.pdf [27.12.2022, 20.13].
- <http://www.turkosfer.com/dede-korkut-hikayelerinde-gecen-eski-turk-gelenekleri/> [07.09.2024, 22.12].
- <https://www.istesob.org.tr/ahi-zaviyeleri-yaran-odasi-ve-misafir-odasi/> [25.12.2022, 19.59].

Şeyma MERT

https://www.academia.edu/44566056/Ibn_Battuta_Seyahatnamesi_2_Cilt_Ibn_Battuta_PDFDrive [26.12.2024, 22.26].

Kaynak Kişiler

KK1: Emine Ogun, 42 yaşında, Lise Mezunu, Bağsaray/Çeltikçi.

KK2: Esra Gün, 42 yaşında, Lise Mezunu, Yeşilova/Yarışlı.

KK3: Alper Yener Yavuz, 41 yaşında, Makü Araştırma Görevlisi.

KK4: Huriye Urhan, 68 yaşında, Okuma yazması var, Ev Hanımı, Kemer.